

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОЛОГІЇ І ГЕОХІМІЇ ГОРЮЧИХ КОПАЛИН

БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ

МИРОСЛАВ ІВАНОВИЧ ПАВЛЮК

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ АКАДЕМ
ПЕРІОДИКА

КИЇВ • 2019

УДК [016:929]:[551.24+553.98](477)

П12

<https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.384.080>

Серію засновано в 1968 р.

Відповідальний редактор

д-р філол. наук, професор

Н.В. ЗЕЛІНСЬКА

Друкується за рішенням Президії НАН України

Постанова від 12.09.2018 № 254

*Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми
«Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України»*

Мирослав Іванович Павлюк / відп. ред. Н.В. Зелінська; НАН П12 України, Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України. — Київ : Академперіодика, 2019. — 80 с., 5 с. іл. — (Бібліограф. вчених України).

ISBN 978-966-360-384-1

Подано короткі відомості про життя та діяльність знаного українського науковця, геолога — дослідника в галузі геотектоніки і нафтогазової геології, доктора геолого-мінералогічних наук, професора, академіка Національної академії наук України, Заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреата премії НАН України імені П.А. Тутковського, Почесного розвідника надр, члена президії Української нафтогазової академії, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка Мирослава Івановича Павлюка. Показчик знайомить із працями та науково-організаційною діяльністю вченого.

Для наукових працівників і всіх, хто цікавиться внеском українських геологів у пізнання Землі.

УДК [016:929]:[551.24+553.98](477)

ISBN 978-966-360-384-1

© Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, 2019

© Академперіодика, оформлення, 2019

МИРОСЛАВ ПАВЛЮК: «Геологія як любов на все життя» *

Життєвий шлях Мирослава Івановича Павлюка — приклад того, як дитяче замилювання рідною природою та юнацька наполегливість у її вивченні, помножені на глибоку обізнаність і працелюбство, приносять великі здобутки та загальне визнання. Відомий учений у галузі геотектоніки, геології нафти і газу, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, академік НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України — усі ці титули є послідовними та закономірними етапами професійного становлення науковця, для якого його галузь, геологія, стала найбільшим захопленням, любов'ю на все життя.

Сьогодні у колі наукових інтересів дослідника — геологія нафти і газу, зокрема генезис вуглеводнів і закономірності їхнього розповсюдження в земній корі, геодинамічна еволюція та реконструкція формування нафтогазоносних провінцій, геодинамічні критерії і режими нафтогазоносності тощо. Фундаментальні праці та новаторські розвідки М.І. Павлюка користуються широкою популярністю в Україні та поза її межами. Серед більш як 300 праць Мирослава Івановича особливе місце належить унікальному шеститомному «Атласу родовищ нафти і газу України» (1998) — над ним учений працював і як член редакційної колегії, і як один із авторів. Значним здобутком стала також його монографія «Геодинамічна еволюція та нафтогазоносність Азово-Чорноморського і Баренцовоморського периконтинентальних шельфів» (2014), у якій доведено суттєвий вплив горизонтальних тектонічних рухів на характер локальної складчастості та, відповідно, режимів наф-

* Використано матеріали зі статті академіка НАН України І.І. Чебаненка «Мирослав Павлюк: життя в пошуку» (2008).

тогазонагромадження, що зумовило появу різних структурних форм, які акумулювали природні вуглеводні.

Притаманні М.І. Павлюкові системність мислення та оригінальність авторського підходу, разом з його умінням формулювати та вирішувати складні проблеми, стали запорукою успішності масштабних національних програм з освоєння мінерально-сировинних ресурсів континентального шельфу Азово-Чорноморського регіону та України в цілому, які він ініціював і в яких брав активну участь.

Мала Батьківщина М.І. Павлюка — мальовниче село Летяче в Заліщицькому районі Тернопільщини. Тут він пішов до початкової школи, а продовжив навчання у містечку Заліщики, де успішно закінчив середню школу ім. Осипа Маковея (1959).

Дитинство майбутнього академіка пройшло серед стрімких Дністрових круч і каньйонів, а враження від неповторної краси відслонень гірських порід — девонського олд-реду та силуру — визначили його долю: він вступає на геологічний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка і стає одним із кращих студентів.

Під час навчання завдяки тривалим виробничим практикам у різних куточках тодішнього Радянського Союзу (Казахстан, Забайкалля, Магаданська область) поступово формувався геологічний світогляд молодого дослідника, чіткіше окреслювалися напрями його наукових зацікавлень.

Закінчивши університет зі спеціальності «геологія і розвідка родовищ корисних копалин» (1965), М.І. Павлюк отримав кваліфікацію інженера-геолога-розвідника, і з того часу його доля нерозривно пов'язана з Інститутом геології і геохімії горючих копалин (ІГГК) Національної академії наук України: протягом 1965—1970 рр. він працював на посадах інженера, старшого інженера, молодшого наукового співробітника; у 1970—1973 рр. — навчався в аспірантурі під керівництвом видатного українського вченого, академіка Григорія Назаровича Доленка, а 1974 року захистив кандидатську дисертацію «Особливості тектоніки Центрального Причорномор'я (у зв'язку з нафтогазонасністю)» зі спеціальності «геотектоніка».

Уже у цій першій значній науковій роботі майбутній академік, з використанням формаційного, структурно-генетичного та порівняльно-тектонічного методів та залученням нових матеріалів геологічних і геофізичних досліджень, здійснив аналіз та розчле-

нування стратиграфічного розрізу центрального Причорномор'я на окремі формації, виокремивши байкальський, герцинський, кіммерійський і альпійський етапи його розвитку; встановив границі поширення складчастих комплексів різних тектонічних циклів в основі Скіфської плити; виявив залежність складу і будови осадових формацій платформного покриву від віку складчастого фундаменту території.

Завдяки науковим дослідженням, що лягли в основу дисертації, уточнено перспективи нафтогазоносності регіону і розроблено практичні рекомендації щодо подальшого проведення геологорозвідувальних робіт. Висвітлюючи історію тектонічного розвитку і нафтогазоносності Причорноморсько-Кримської провінції, дисертант уперше застосував формаційний аналіз, який сьогодні є одним із пріоритетних напрямів геології. Результати цих та подальших наукових розвідок М.І. Павлюка опубліковані у більш як 300 наукових працях, у тому числі 20 патентах і 17 монографіях, серед них, зокрема: «Тектоніка і формації області зчленування Східно-Європейської платформи і Скіфської плити» (у співавторстві з О.Т. Богайцем, 1978), «Фациальные особенности и перспективы нефтегазоносности меловых отложений юга Украины» (у співавторстві з В.О. Григорьевою, О.Ю. Каменецким, Р.В. Палінським, Л.Г. Плахотним, 1981), «Геологические формации нефтегазоносных провинций Украины» (у співавторстві з Г.Н. Доленком, Л.Т. Бойчевською, М.І. Галабудюю, І.П. Копачем та ін., 1984), «Нефтегазоносные провинции Украины» (у співавторстві з Г.Н. Доленком, Л.Т. Бойчевською, М.В. Бойчуком та ін., 1985), «Геология шельфа УССР. Нефтегазоносность» (у співавторстві з О.Т. Богайцем, Г.К. Бондарчуком, І.В. Леськівим та ін., 1986), «Разломная тектоника и нефтегазоносность Украины» (у співавторстві з Г.Н. Доленком, С.А. Варичевим, В.В. Колодієм та ін., 1989), «Геодинамика и нефтегазоносность Арктики» (за ред. В.П. Гаврилова, 1993), «Нафтогазоносність рифтогенів» (у співавторстві з М.І. Галабудюю, С.О. Варичевим, Я.Г. Лазаруком та ін., 2004), «Карпатська нафтогазоносна провінція» (у співавторстві з В.В. Колодієм, Г.Ю. Бойком та ін., 2004), «Панкардія: проблеми еволюції» (у співавторстві з А.П. Медведєвим, 2004), «Нафтогазоперспективні об'єкти України. Наукові і практичні основи пошуків вуглеводнів в Азовському морі» (у співавторстві з П.Ф. Гожиком, І.І. Чебаненком, В.О. Краюшкіним та ін., 2006); «Нафтогазоперспективні об'єкти України. Перспективи нафтогазоносності бортових зон за-

падин України» (у співавторстві з І.І. Чебаненком, П.Ф. Гожиком, В.О. Краюшкіним та ін., 2006), «Наукове обґрунтування ресурсів і запасів нафтогазоперспективних об'єктів України» (у співавторстві з Б.Л. Крупським, В.В. Гладуном, М.І. Євдошуком та ін., 2009), «Геодинамічна еволюція та нафтогазоносність Азово-Чорноморського і Баренцовоморського периконтинентальних шельфів» (2014).

Починаючи з кандидатської дисертації, геотектоніка (яку ще називають «філософією геології») опиняється у центрі постійних наукових зацікавлень М.І. Павлюка і визначає вектор його подальших досліджень. А південь України, де тісно сплелися геологічні структури різного генетичного типу і геодинамічної історії (окраїни давніх платформ, молоді плити, релікти закриття океанічного простору Тетису — задугові басейни Паратетису, альпійські складчасті споруди), стає універсальним (тектонічним та нафтогазовим) полігоном для апробації нових концепцій дослідника.

1985 року Мирослав Павлюк спрямовує дослідницьку увагу на геологічну будову і нафтогазоносність шельфів морів Північного Льодовитого океану, зокрема Баренцового та Карського. 1987 року за його ініціативи в ІГГГК створюється лабораторія проблем нафтогазоносності акваторій, співробітники якої, за сприяння керівництва об'єднань «Арктикморнефтегазразведка», «Союзморгео» та Кольської філії АН СРСР, активно долучилися до вивчення тоді ще мало досліджених шельфів арктичних морів. Як керівник лабораторії М.І. Павлюк безпосередньо вивчає ділянки пошуково-розвідувального буріння в акваторіях і на суходолі (о. Колгуєв, п-ів Варангер, Печерська плита).

За час діяльності лабораторії було досліджено будову літосфери та з'ясовано особливості геодинамічного розвитку шельфів Баренцового та Карського морів, здійснено нафтогазогеологічне районування та виокремлення перспективних зон для пошуків родовищ вуглеводнів. Спільно з доктором геолого-мінералогічних наук Г.Ю. Бойком було створено тривимірні моделі щільності літосфери акваторії Баренцового та Карського морів, встановлено будову астеносфери Карської синеклізи, визначено геодинамічні та генетичні критерії нафтогазоносності. Результати цих досліджень М.І. Павлюка увійшли до колективної монографії «Геодинаміка і нефтегазоносность Арктики» (Москва, 1993) та висвітлені у численних статтях, а практичні рекомендації безпосередньо застосовані під час відкриття велетенських родовищ газу та конденсату в

арктичних акваторіях (Мурманське, Лудловське, Штокманівське, Ленінградське та ін.).

1997 року Мирослав Павлюк захистив дисертацію «Мезозой-кайнозойська еволюція і нафтогазоносність Азово-Чорноморського шельфу» на здобуття наукового ступеня доктора геолого-мінералогічних наук. Спираючись на результати новітніх геолого-геофізичних робіт і теоретичні досягнення нафтогазової геології, учений довів, що формаційна послідовність мезо-кайнозойських комплексів Азово-Чорноморського шельфу на певних етапах є індикатором домінантних геодинамічних зусиль розтягу чи стиску та ізостазії; встановив, що локальна складчастість Азово-Чорноморського регіону має проміжний характер (між альпінотипним та германотипним), що зумовлено геодинамічними процесами та тектонічною компресією Євразійської і Африкано-Аравійської літосферних плит; розробив нову класифікацію типів локальних складок і пов'язаних з ними пасток нафти і газу, яка базується на геодинамічному принципі і дає змогу прогнозувати перспективні пастки вуглеводнів різних генетичних типів; побудував моделі Азово-Чорноморської та Баренцовоморської нафтогазоносних провінцій як структур периконтинентальних шельфів Східноєвропейської платформи.

У 1998 р. М.І. Павлюк призначений на посаду заступника директора з наукової роботи ІГГК НАН України, а з 2001-го він очолює Інститут. 2005 року йому присвоєно вчене звання професора зі спеціальності «геологія нафти і газу», 2006-го — обрано членом-кореспондентом Національної академії наук України зі спеціальності «геотектоніка», а 2018 року — академіком Національної академії наук України зі спеціальності «геотектоніка нафтогазоносних провінцій».

У 2008 р. Мирославу Івановичу Павлюку присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України», а 2009 року М.І. Павлюк стає лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки за роботу «Нафтогазоперспективні об'єкти України (наукові і практичні основи пошуків родовищ)».

2017 року за монографію «Геодинамічна еволюція та нафтогазоносність Азово-Чорноморського і Баренцовоморського периконтинентальних шельфів» М.І. Павлюк отримав премію Національної академії наук України імені П.А. Тутковського в галузі геології.

На основі теоретичних концепцій академіка НАН України Мирослава Павлюка в галузі нафтогазоутворення і нафтогазоносності

були розроблені та впроваджені у виробництво рекомендації щодо проведення пошуково-розвідувальних робіт у нафтогазоносних регіонах України та близького зарубіжжя. Це сприяло відкриттю низки нових вуглеводневих покладів і родовищ, зокрема у Причорноморсько-Кримській, Передкарпатській та Волино-Подільській нафтогазоносних областях.

В останні десятиліття завдяки домінуванню нової глобальної тектоніки (плитової тектоніки) відбувається концептуальне відродження геологічної науки, що спонукає дослідників до перегляду теоретичних проблем нафтогазової геології, а також переінтерпретації, на новітніх засадах, геолого-геофізичних матеріалів щодо будови та умов формування нафтогазоносних провінцій. Досліджуючи геодинамічні умови нафтогазоносних провінцій України, М.І. Павлюк виокремив регіони із субдукційним, рифтовим та депресійно-денудаційним режимами, що мають власні особливості розміщення родовищ; розглянув геофлюїодинамічні режими в надрах і, з огляду на масштаби прояву та глибину охоплення, запропонував розрізняти загальну (переміщення великих об'ємів розплавів, розчинів, гідротерм і газів у літосфері) та часткову (тепломасоперенос, рух підземних вод, міграція вуглеводнів в осадовому чохлі) флюїодинаміку (остання безпосередньо пов'язана з полями геодинамічних напружень у земній корі); визначив термобаричні умови і тріщинуватість порід як важливі чинники міграції й акумуляції нафти і газу; схарактеризував зони розущільнення різних рангів і систем, де відбувається суттєве перероблення порід під впливом глибинного флюїдного потоку і створюється надвисока проникність літосфери, що спричиняє інтенсивну дегазацію мантії та глибинні надходження магм, терм, еманцій з мантійних осередків їх утворення в осадову товщу седиментаційних басейнів.

На цій підставі вчений дійшов висновку, що в генерації вуглеводнів визначальною є глибинний флюїдний складник, а органічна речовина, яку вміщують породи осадового чохла, лише додає флюїдові штрихи для остаточного формування «обличчя» нафти. Він також довів, що нафтогазоутворення відбувалось в усі геологічні періоди, але наймасштабніше проявилось у третинний час і триває дотепер. Враховуючи молодий вік більшості покладів вуглеводнів, для попереднього визначення перспектив нафтогазоносності досить з'ясувати особливості впливу геодинамічних чинників протягом неотектонічного і новітнього етапів розвитку

потенційно нафтогазоносних територій. У цьому й полягає велике практичне значення згаданих наукових розробок.

Сьогодні через вичерпаність основного фонду антиклінальних структур у нафтогазоносних провінціях України велика увага приділяється вивченню закономірностей просторового розташування пасток нафти і газу неантиклінального типу. Такі пастки прогноуються в Дніпровсько-Донецькій западині, Передкарпатському прогину та на Волино-Подільській плиті. Колективом співробітників відділу геології нафти і газу на чолі з М.І. Павлюком виявлено перспективні резервуари нафти і газу неантиклінального типу на Волино-Подільській окраїні Східноєвропейської платформи. А виокремлення рифогенних морфоструктур у силурійських породах і стратиграфічно та диз'юнктивно екранованих пасток у кембрійському комплексі відкладів було відзначено як вагоме досягнення ІПГГК НАН України у річному звіті Академії (2002).

З використанням розробок М.І. Павлюка у межах відомих нафтогазоносних регіонів виокремлено нові перспективні пошукові об'єкти та обґрунтовано доцільність проведення в їхніх межах комплексних досліджень. Це, насамперед, верхньопротерозойські і палеозойські нашарування, які беруть участь у будові фундаменту Передкарпатського прогину. Верхньопротерозойські утворення представлені глинисто-сланцевою формацією, що охоплює сяньську серію рифею. Учений довів, що поклади вуглеводнів у рифейських відкладах Передкарпаття можуть міститися в резервуарах, представлених складнобудованими породами-колекторами (тріщинними та кавернозними), які переважно поширені в межах ерозійних виступів та емкостях, зв'язаних із ділянками тріщинуватості і розуцільнення порід, приурочених до зон розломів і особливо їхніх перетинів. Перспективною в нафтогазоносному відношенні можна вважати і платформну формацію пізнього рифею (поліська серія), поширену на Волино-Подільській плиті. Аналіз геодинамічних критеріїв нафтогазоносності з урахуванням сучасних теоретичних уявлень про генезу та міграцію нафти дає змогу вважати палеозойський комплекс відкладів, який лежить в основі Передкарпатського прогину, окремим пошуковим об'єктом.

Академік Мирослав Павлюк має тривалий досвід творчої співпраці з ученими Польщі, Австрії, Словаччини, Китаю та інших країн. Так, спільно з колегами із Польського геологічного інституту він працює над комплексною програмою з вивчення глибинної будови і нафтогазоносності Карпат та їх форланду. А у рамках Уго-

ди про співробітництво між Китайською академією наук і НАН України він підготував цикл доповідей на тему «Розвиток Карпатського регіону в структурі Панкардії» для співробітників Інституту геології і палеонтології та для студентів і науковців Нанкінського національного університету.

Займаючись актуальними екологічними проблемами, М.І. Павлюк разом із польськими геологами започаткував вивчення наслідків впливу діяльності гірничо-видобувних підприємств на довкілля у прикордонних районах України та Польщі. Результатом цього стало розроблення бюджетної теми Інституту та фінансованої ЄС спільної теми з Інститутом нафти і газу (м. Краків). 2013 р. М.І. Павлюк брав участь у науковій програмі Міжнародної конференції «Сланцевий газ як енергетичний міст — від горючих копалин до зеленої енергії» (м. Варшава), де представив обґрунтування екологічних ризиків видобутку сланцевого газу в Україні.

Невтомно дбаючи про наукову зміну, М.І. Павлюк віддає багато сил та енергії вихованню молодого покоління — як керівник і консультант аспірантів та докторантів, і як голова спеціалізованої ради із захисту дисертацій.

Під його керівництвом в ІГГГК НАН України сформувалась наукова школа «Геодинаміка нафтогазоносних провінцій», що активно розробляє теоретичне підґрунтя для підвищення ефективності пошуково-розвідувальних робіт на нафту і газ. Ученими школи відтворено головні етапи геотектонічного розвитку нафтогазоносних провінцій України, створено їхні геодинамічні моделі та показано їхній вплив на нафтогазоносність у контексті зв'язку з новітньою геологічною парадигмою — тектонікою літосферних плит, що значно розширює термодинамічні умови можливого перетворення розсіяної органічної речовини в надрах і зближує альтернативні гіпотези походження нафти («полігенез нафти»). Такий тектонічний підхід допоміг деталізувати перспективи та націлити пошуково-розвідувальні роботи на основі поглибленого аналізу новітніх і переінтерпретації раніше отриманих геологічних матеріалів, оцінити вуглеводневий потенціал надр України.

З притаманною йому енергійністю академік М.І. Павлюк веде науково-організаційну роботу: очолює наукову раду НАН України з проблеми «Геологія і геохімія горючих копалин», входить до складу виконкому ради Західного наукового центру НАН України та МОН України, він — голова Українського національного комітету Карпато-Балканської геологічної асоціації (КБГА) та національний

представник у постійній комісії з геологічної карти КБГА, академік та член президії Української нафтогазової академії, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка, голова спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій при ІГГК НАН України, член спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій при ІГН НАН України, член Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки (секції нафти і газу та раціонального природокористування), головний редактор журналу «Геологія і геохімія горючих копалин», член редколегії журналу «Геодинаміка» та міжнародного наукового журналу «Стратиграфія і седиментологія нафтогазових басейнів» (Азербайджан), член редакційної ради збірника «Стільське городище», а також організатор і активний учасник численних міжнародних і вітчизняних нарад, конференцій та симпозіумів, присвячених актуальним проблемам геології.

М.І. Павлюк шанує традиції очолюваного ним Інституту, докладає багато зусиль для збереження пам'яті про його видатних науковців. За його ініціативи на фасаді ІГГК НАН України встановлено меморіальні дошки першому директорові Інституту академіку Володимирі Борисовичу Порфір'єву та багатолітньому очільнику Інституту академіку Григорію Назаровичу Доленкові. 2004 року з нагоди 100-річчя від дня народження видатного геолога, академіка Олега Степановича Вялова на Личаківському цвинтарі на його могилі урочисто встановлено пам'ятник. До 100-річчя від дня народження Г.Н. Доленка в Інституті відбулася Міжнародна наукова конференція «Геологія і геохімія горючих копалин» (2017), що викликала велике зацікавлення наукової спільноти. За клопотанням ІГГК НАН України Львівська міська рада з метою вшанування пам'яті видатного українського вченого Г.Н. Доленка присвоїла його ім'я безіменній вулиці, що проходить біля Інституту. І в цьому теж велика заслуга М.І. Павлюка.

Значні досягнення у розвитку геологічної науки та активна громадська діяльність ученого гідно поціновані на найвищому рівні: М.І. Павлюк — Заслужений діяч науки і техніки України (2008), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2009), лауреат премії НАН України імені П.А. Тутковського (2017); нагороджений медаллю «За працю і звитягу» (2003), орденом «За заслуги» III ступеня (2018) та удостоєний відзнаками, серед яких: «Почесний розвідник надр», Золотий нагрудний знак Співки геологів України, медаль ім. В.І. Лучицького, пам'ятна відзнака на честь 100-річчя Національної академії наук України та ін.

Мирослав Іванович Павлюк — не лише вчений, дослідник і організатор науки, він блискучий оратор, дотепна і комунікабельна людина, що не обмежується професійною діяльністю. Сфера його зацікавлень надзвичайно широка: архітектура, мистецтво, література, спорт, туризм. Та найбільшим захопленням ученого віддавна є гірські лижі: він активний член Карпатського лешетарського клубу, переможець багатьох змагань.

Обравши в юності романтичну професію геолога, Мирослав Іванович Павлюк сьогодні уповні усвідомлює надважливу роль геологічної науки у виборюванні енергетичної незалежності України, і як вірний син своєї землі, справжній патріот, всі свої сили віддає цій справі. Як і раніше, він залюблений в геологію, а отже, перебуває у постійному пошуку, що неодмінно завершиться новими здобутками в ім'я Батьківщини.

ЗМІСТ

МИРОСЛАВ ПAVЛЮК: «Геологія як любов на все життя»	3
MYROSLAV PAVLYUK: «Geology as love for life»	13
ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ	23
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ	26
Деклараційні патенти на винаходи та корисні моделі	57
ПРАЦІ ЗА НАУКОВИМ РЕДАГУВАННЯМ М.І. ПAVЛЮКА	59
ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ І НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ М.І. ПAVЛЮКА	61
ДИСЕРТАЦІЙНІ РОБОТИ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ КАНДИДАТА / ДОКТОРА НАУК, ВИКОНАНІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ / ЗА НАУКОВОЮ КОНСУЛЬТАЦІЄЮ М.І. ПAVЛЮКА	63
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ	64
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК СПІВАВТОРІВ	76